

formák kultuszává fajul a művészet. A barokk építészet korának bemutatása után nagy gonddal ismerteti Rubens és Rembradt művészetét. A hollandiai képirás virágzása Rembrandt al el tetőpontját, kívül az érzések és a képzelet gazdagsága tekintetében, valamint a teremtő erő és sokoldalúság dolgában kortársai nem igen versenyezhetnek. A spanyol festők a nép összes rétegeit átható vallásos szellemnek megfelelően műveik érzelmi tartalmát az aszkétai szigorúsáig, vagy a vallásos elragadtatásig fokozzák. Az utolsó fejezetben a rokokó és klasszicizáló stílus korát állítja elének a szerző, bemutatván kiválóbb képviselőit, a velencei festők hatása alatt fejlődő francia mestert, Antoine Watteau-t, a *pastell festésben* híres genfi Liotardot, a klasszicizáló szobrászat úttörő mesterét, a velencei Antonio Canovát s vetélytársát, az antik szobrászat híj utánzóját, a dán Bertel Thorwaldsent.

Divald munkáját általában áthatja a tárgyszeretet, mely az olvasóban is fokozza az érdeklődést. A második kötet jóval felülmulja az elsőt s képei is sokkal sikerültebbek. Stílusát rontja ugyan néhány germanismus, máskülönben azonban folyékony és könnyen érthető, akárcsak Tarczai György nevén ismert kedves elbeszéléseinek nyelvezete.

Bátran ajánljuk művét a művelt nagyközönség s az érettebb ifjúság figyelmébe!

HÁRSING ISTVÁN.

K Ü L Ö N F É L É K .

Gidófalvi Gálgyor Balázs czímeres nemeslevele 1681-ből.

A marosvásárhelyi ev. reform. kollegium egyik XVII. századi jeles igazgató-tanárának eddig ismeretlen czímeres nemesi levelét ismeretjük és közöljük alább, melynek eredetijét e folyóirat szerkesztője Baranyai Károly úrnál kapta meg Maros-Vásárhelyen.

Gidófalvi Gálgyor Balázsról, kinek Apafi Mihály fejedelem 1681. jun. 12-én Gyulafehérvárt adományozta ez armálist, eddig is tudtunk egyet-mást, főkép Koncz József m.-vásárhelyi tanárnak: „A m.-vásárhelyi ev. reform. kollegium története“ czímű jeles munkájából.

Ezek szerint *Gálgyor Balázs* G. Mihálynak, kőröspataki Kálnoki Sámuel egyik *Gidófalván* lakó jobbágyának, fia 1662. okt. 20-án lépett a marosvásárhelyi 5—6 osztályú scholába, vagy partikulába

Fogarasi Mátyás uram rektorsága idejében. Az eszes és rendkívül szorgalmas ifjút Fogarasi már két év múlva 1664. máj. 20 án egyik osztály tanításával bizta meg. 1665. ápr. 19-én pedig a contra-scribai — az armális szerint seniori — hivatalra emelte. Mint contra-scriba írta be Gidófalvi Gálgyor 1665. ápr. 24-én a Csulai-féle anyakönyvbe igazgatójának 1662-ben elmondott jeles beköszöntő beszédét, mely érdekes képet nyújt tanügyünk állapotáról a XVII. sz. közepén.

M.-Vásárhelyről a 60-as évek vége felé a hírnevesebb nagyenyedi Bethlen-kollegiumba távozott, hol 1673-ban mint contra-scribát látjuk tanulni és tanítani. Még azon év aug. 22 én visszatért M.-Vásárhelyre, hogy rektora legyen a reform. partikulának 1677. április 17-éig, a mikor Teleki Mihály, Apafi nagy minisztere saját költségén külföldre küldötte. Mielőtt odahagyta volna állását, 1677-ben javította, módosította és pótolgatta az iskola korábbi törvényeit, melyeket magyar fordításban Koncz J. (id. munkája 67 és köv. ll.) egész terjedelmükben közölt.

A Cserey Mihály Historiájában ugyancsak fősvénynek és kapzsinak festett Teleki Mihály e nemes tette nem volt példátlan. Köztudomású, hogy a nagy Bethlen Gábor óta, ki uralkodása alatt saját költségén oly számos tehetséges ifjút taníttatott külföldi egyetemeken, halála évében, 1629. jul. 13-án megnemesítő fejedelemsége egész lelkészi és tanítói karát s azok utódait örök időkre, regenerálván e tettéve a század elején dúlt irtó háborúkban, Basta és Mihály vajda korában, nemességében erősen megfogyott országot s végül ugyancsak 1629. szept.-ben tett gazdag alapítványával igazán „erigálja“ a gyulafejejvárnagyenyedi ev. reform. főiskolát, ma is virágzó kollegiumot. — Erdélyi fejedelmeink és főuraink egymással versenyeznek az iskolák támogatásában, segélyezésében és szegény származású, de tehetséges és szorgalmas ifjak külföldi német, belga vagy angol egyetemeken való tanításában.

Gidófalvi négy évig tanult külföldön, 1681. febr. 1-én tért haza Belgiumból, mint kész tudós és kiváló szónok. Ez év ápr. 24-én nagy ünnepélyességgel újból elfoglalja a m.-vásárhelyi iskola rektori állását, de most csak rövid időre, mert négy hónap múlva, szept. 9-én a gyulafejejvári egyház hívta meg a nagyhírű férfit papjának. Többet ez idő szerint nem tudunk róla. Valószínű, hogy e tájt alapított családot is, — mikor és kit vett el, nem tudjuk — mert Sámuel

nevű fiának kassai Végh Zsófia Csiszár Dánielné asszony 1686. márcz. 4-én egy aranyat és egy hosszú ezüst poharat hagyott végrendeletileg. (Konecz J. i. m. 101. l.) Maga a bőbeszédű, szójátékokat feltűnően hajhászó armális elmondja, hogy méltán tünteti ki a fejedelmi kegy Mars isten fiait, kik hadiköpenybe öltözve, kilépnek a küzdőtér porondjára, korán megtanulják túrni az éhséget és megérdemelni a dicsőséget s ha kell, nem félnek a haragtól, sem a haláltól etc.: de sokkal méltóbbak a fejedelmi megemlékezésre és kitüntetésre azok, kik mintegy Jupiter agyából születve, a tudományokért lankadatlan szorgalommal, kitartással és fáradsággal küzdenek, míg szívükben a bölcsesség, ez égi vendég megtelepedik. Mert vajjon a tudomány emel-é nagyobb dicsőségre, vagy a vitézség? Bizonyára az előbbi.

Tiszteletes Gidófalvi Gálgyor Balázs is tanult, küzdött, annál nagyobb kitartással és buzgalommal, minél több akadályt gördített elébe szegény származása, a mint föntebb elbeszélénk.

Számos érdemeiért tehát Apaí, — miután öt köröspataki Kálnoki Sámuel, a széki Teleki Mihály, fejedelmi tanácsos, Torda és Máramaros vármegyék főispánja, Huszt és Kővár főkapitánya, a fejedelmi tizedek főarendátora közbenjárására, hídvégi id. Nemes János, sepsi, kézdi és orbai székek főkapitánya, zabolai Mikes Kelemen fejed. tanácsos és protonotarius, és altorjai Apor István előtt kiállított és általuk aláírt levele tanúsága szerint Gidófalvit a jobbagyság alól föl-szabadította (manumisit), — 1681. jun. 12-én megnemesíti örök időkre mindkét ágú maradékaira, adván neki „a festő keze által szépen kiábrázolt és művészetével kifestett“, — valóban azonban az armális homlokáról elmaradt címert, mely égszínű paizson zöld mezőből kiemelkedő sziklán kiterjesztett szárnyú és nyitott csőrű sast ábrázol, a mint merészen a napba tekint, jelezni kívánva mintegy, hogy birtokosa lelki szemével állandóan a napba, azaz a tudományoknak és művészeteknek apollói fényébe és fényes dicsőségébe tekint, annak szemléletében gyönyörködik és kíván élni. A paizs fölött nyitott hadi sisak, rajta díszes királyi korona stb., mint a legtöbb czimeren látható.

Az armális szövege a következő:

Nos Michael Apaí dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Ungariae dominus et sicularum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes universis et signulis, quod licet deceat ad omnem benignitatem divinitus formatam principum naturam favorabilem suam clementiam erga fideles

sous exonerare tales quos veluti generosos Martis alumnos dum induti sago descendunt in arenam nec frigus angit, nec frangit aestas vel aestus, nec astus terret hostiumque fastus quive et famem pati et famam mereri didicerunt ac ubi necessum fuerit non horrescunt martem nec mortem: magis tamen imo vel maxime decet eandem Celsitudinem principalem illos gratioso favorabilis reminiscentiae stylo notare regioque numere dotare, qui veluti celebres e cerebro Jovis natae sataeque soboles pro divinis artibus totis sudantes artibus multis in studio stadioque Palladio laboribus exantlatis eo tandem evasere ut queis non in ore tantum sicut apes in ore Platonis sed in imo pectore coelestis hospes sapientia resederit. Etenim sunt duoque faciunt, ut quis sit nobilis: Ars Mars: Arte venit major gloria, Marte minor. Scilicet reverendus etiam *Basilius Gálgyor de Ghidofalva*, ubi ab ipso rationis usu plus virtuosum fieri, quam nasci aestimandum esse perspexisset, ortum suum continuo virtutibus et meritis propriis insignire omine felici contendit et quod is ipsi negaverat indole propria, ut acquireret multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit, dumque nullam virtutis viam esse inviam praesensisset, quanto difficilius emergere comperiret eos, quorum virtutibus obstat res angusta domi, tanto ardentior contra res suas quantumvis asperas ivisse perhibetur. Is namque primum in triviali schola *M.-Vasarhelyiensi* a primis orsus literis, operibus (rece)ptis iisque animose continuatis tam constanter institit, ut *honorem senioratus scholae consecutus sit*; ex post autem *fama collegii nostri Nagy-Enyediensi* allectus illud quoque salutavit, ubi non minore, quam antea diligentia perficiendis rebus suis intentus cursus suos ita peregit, ut *ejusdem etiam collegii senioratu cohonestari* et exinde *ad rectoratam praefatae scholae M.-Vasarhelyiensis accersiri dignus reputatus fuerit*, quod ille neque recusavit contestaturus procul dubio gratitudinem, quama se deberi respiciebat. Quibus ille status sui varietatibus informandae iuventuti eo fructu profuisse compertus extitit, ut multorum regni procerum, signanter autem spectabilis et generosi *Michaeli Teleki de Szék*, consiliarii nostri intimi, comitatus Torda et Maramaros comitis, arciumque nostrarum Huszt et Kóvár capitanei, decimarum denique fiscalium arendatoris ubique supremi svavedinem et benevolentiam sibimet arrivaverit et munifica eiusdem liberalitate *ad Belgam et Anglorum academiis* longe dissitas promoveri meruerit. Qui ut ubique, ita ibi semperidem et sibi similis priores res bene gestas pluribus cumulaturus in irriguis artium pascuis ingenium et genium suum ita pavit, ut spartam quam diximus nactus esse, eandemque feliciter exornasse dignoscatur. Quippe quem speremus futurum ab iis, quas attigimus oris iam reducem in pascendo dei coetu, eo quo par est fervore zelaturum inque rimandis et publicae ruminandis mirandis sacrae scripturae mysteriis praedicandisque orthodoxae religionis dogmatibus et haeresibus amputandis opera laude digna navata non sine polita facundiae svada laboraturum. Cum itaque

praemissa respectantes argumenta, tum etiam gratiosum et benignum habentes respectum literarum generosi *Samuelis Kalnoki de Köröspatak* manumissionalium ad interpositionem praetitulati *Michaelis Teleki* coram spectabilibus et generosis *Johanne Nemes de Hidveg* seniore, trium sedium Siculicalium *Sepsi, Kézdi et Orbai* capitaneo supremo et *Clemente Mikes de Zabola*, magistro nostro prothonotario et consiliariis nostris intimis, deinque *Stephano Apor de Also Torja*, sub sigillis singulorum usualibus et chyrographis superinde confectarum et emanatarum nobisque in specie productarum, quibus mediantibus idem *Samuel Kalnoki* memoratum *Basilium Gálgyor*, filium *providi Michaelis Gálgyor* iobbagionis sui in possessione *Ghidofal a* consequenterque terra seu haereditate sua et sede Siculicali adjacente residentis, ad haeredes haeredum et posteritates posteritatum de iugo et servitute iobbagionali manumisisse, inque perpetuam libertatem asseruisse perspiciebatur manifeste. Eundem igitur *Basilium Gálgyor*, quem *virtutibus et meritis propriis jam antea nobilitatum* nostro quoque calculo ex speciali gratia et potestatis nostrae principalis plenitudine *de statu et condicione plebea ac ignobili, in qua natus est et haecenus exstitit*, clementer eximendum ac in coetum et numerum verorum natorum indubitatorum et insignitorum regni hujus nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobilium annumerandum, aggregandum, cooptandum et adscribendum duximus, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus per praesentes, decernentes expresse, ut a modo deinceps successivis semper temporibus idem *Basilium Gálgyor* haeredesque et posteritates ipsius utriusque sexus universis pro veris, natis, indubitatis et insignitis nobilibus habeantur ac reputentur. In *signum* autem huiusmodi verae et perfectae nobilitatis eorum haec arma sive nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cuius fundum seu imambasim petra quaedam e campo virente medioeriter emergens occupat, super qua *aquila* naturali sua nigredine et expansis alis rostroque hiante depicta, oculis ad solem radiantem conversis intenta ad ipsum volaturae similibus stare et Lemma *Modo fruuntur oculi ardeant*, plurimum dimidia eaque superiore circumferentia scuti positum legi visitur. Supra scutum autem galea militaris aperta est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter undiquaque exornatum variegatum. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant. Prout haec omnia in capite sive principio praesentium literarum nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et fusius depicta esse cernuntur et singula pro virtutis amore, quo vere nobiles et generosi homines gaudere debent accomodari et exponi possunt, sed coeteris missis aquila avis excelsa petens, alis expansis ad solem volaturae similis Amorem (angustionem) plumarum idest nihil adversi imo ne mortem quidem verentem, sed oculis mentis continuo solem,

id est scientiarum ac artium lucem Apollinem et gloriae splendorem intuentem eiusdemque conspectu delectari et pasci cupientem iudicimus animo deliberato et ex certa scientia liberalitateque nostra principali memorato *Basilio Galgyor*, haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus et contulimus, annuentes et concedentes, ut praescripta arma sive nobilitatis insignia more aliorum veterum natorum indubitatorum insignitorumque nobilium armis utentium ubique in praeliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, militaribus et nobilitaribus, sigillis, vexillis, cortinis, velis, aulaeis, annulis, clypeis, tentoriis, domibus, sepulchris, generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae et perfectae nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cuiuscunque status, conditionis, gradus, honoris, ordinis, officii, dignitatis et praecipuae homines existant, insignitos dici, teneri, nominari et reputari volumus ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus et praerogativis, quibus caeteri veri nati indubitati insignitique nobiles et militares praefati regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum homines quomodocunque de iure et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent perpetuo uti frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes litteras nostras pendentes et authentici sigilli nostri munimine roboratas memorato *Basilio Galgyor*, haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra *Alba Julia* die *duodecima* mensis *Junii* anno domini millesimo sexcentesimo octuagesimo primo.

Michael Apafi mp.

Franciscus Lugasi Secretarius mp.

Az alsó behajtás jobb oldalán a következő kihirdetési záradék olvasható:

Anno Domini 1681 die 16 mensis Junii, praesentes literae armales lectae, publicatae, et proclamatae Albae Juliae in generali dominorum regnicolarum congregatione, nemine penitus contradictore apparante.

Extradatae per magistrum *Clementem Mikes* de Zabola, celsissimi domini principis Transylvaniae prothonotarium. m. pria.

(Eredetije hártján függőpecséttel az Erdélyi-Múzeum-Egylet könyvtárában.)

Közli: Cs. V.

Jakab Elek siremléke leleplezése.

A székely történet pályadíj-alap bizottsága Jakab Elek hamvait haza hozatta a budapesti kerepesi-úti temetőből s díszes siremléket állíttatott sirja fölé a kolozsvári temetőben. A siremlék fekete gránit kőből készült s rajta e felírás áll: